

Szabó Gergely – Kollarik András

Mi is az a digitális jegybankpénz?¹

A készpénz aránya a pénzforgalomban az utóbbi évtizedekben globálisan tendenciózan csökkent; a digitális, illetve dematerializált, általában online is hozzáférhető számlapénz vált a legnépszerűbb pénztartási formává. Mivel a jelenlegi pénzügyi szabályok szerint a háztartások és a vállalatok nem nyithatnak számlát a jegybanknál, illetve nem rendelkezhetnek digitális jegybankpénzzel, számlapénzt kizárólag kereskedelmi bankokon keresztül, azaz bankbetét formájában tarthatnak. A technológia fejlődésével azonban akár az is lehetővé válik, hogy a jegybank – a fő feladataira való fókusz megtartása mellett – nagy mennyiségű számlát kezeljen, illetve dematerializált jegybankpénzt vezessen be. Az elmúlt időszakban számos nemzetközileg tekintélyes jegybank és intézmény – többek között az angol, a kanadai, a svéd jegybank,² az EKB, a BIS és az IMF – kutatói jelentettek meg tanulmányt a digitális jegybankpénzről; jelen írás röviden ismerteti a digitális jegybankpénz témakört.

A jelenlegi pénzügyi rendszerben alapvetően két intézmény bocsátja ki a gazdaság működéséhez használt pénzt: (1) a jegybank, valamint (2) a kereskedelmi bankok.

A jegybank által kibocsátott pénz az ún. definitív pénz, azaz végső fizetési eszköz, az ország hivatalos pénze. A kereskedelmi bankok által kibocsátott pénz nem definitív pénz, hanem a betétes részéről jegybankpénzre vonatkozó követelés, a bank tartozása.

A gyakorlatban a kereskedelmi bankok által teremtett pénzek egyenértékűek a jegybankpénzzel: banki átutalással fizetünk, bankbetétben takarítunk meg, a bankszámlánkról fizetjük az adóinkat. Ez azért van így, mert a kereskedelmi bankok névértéken beváltják a saját maguk által teremtett pénzt jegybank által teremtett pénzre, illetve fordítva, a jegybankpénzt kereskedelmi banki pénzre. A jegybank, valamint az állam különböző eszközökkel – többek között az állami betétgaranciával – támogatja azt, hogy a kereskedelmi bankok által teremtett pénzek átválthatók legyenek jegybankpénzre.

¹ Digitális vagy dematerializált jegybankpénz alatt itt a bankrendszeren és az államháztartáson kívüli szereplők által tartott, nem fizikai formájú jegybankpénzt értjük.

² A kínai és a szingapúri jegybank teszteli a digitális jegybankpénz (central bank digital currency – CBDC) bevezetését, azonban ezen jegybankok a fogalom alatt – a jelen cikkkel ellentétben – nem háztartások és vállalatok számára hozzáférhető digitális jegybankpénzt értik, hanem a kereskedelmi bankok számára hozzáférhető, blokklánc kiegészítéssel működő újfajta jegybankpénzformát.

Megjelenési forma szerint megkülönböztetünk (1) fizikai vagy „kézzel fogható” pénzt, valamint (2) nem fizikai pénzt, amelyet digitális/dematerializált pénznek hívunk. A két kibocsátó (jegybank és kereskedelmi bankok), valamint a két különböző megjelenési forma (fizikai és nem fizikai) alapján az alábbi pénzeszközöket azonosíthatjuk.

1. táblázat: A pénzeszközök csoportosítása kibocsátó, illetve megjelenési forma szerint

		Kibocsátó	
		Jegybank	Kereskedelmi bank
Megjelenési forma	Fizikai	készpénz	bemutatóra szóló betét
	Nem fizikai	digitális/dematerializált jegybankpénz	bankbetét

A hétköznapi pénzhasználat során kétféle pénzeszközzel találkozhatunk – a táblázatban zölddel jelölve –, készpénzzel és bankbetéttel. Jegybankpénzzel tehát kizárólag fizikai formában, készpénzként; kereskedelmi bankok által kibocsátott pénzekkel pedig jellemzően nem fizikai formában, elsősorban digitális bankbetétek formájában találkozunk.

A táblázat rávilágít arra, hogy ez a kizárólagosság nem szükségszerű: (1) a kereskedelmi bankok technikailag kibocsáthatnak pénzt fizikai formában (jelenleg ilyenek például a nem jelentős mennyiségben előforduló bemutatóra szóló betétek); (2) a jegybank viszont – a készpénz mellett – elméletileg akár nem fizikai, dematerializált jegybankpénzt is kibocsáthatna.

Mi is az a dematerializált jegybankpénz? A dematerializált jegybankpénz számviteli tartalmát tekintve a készpénzzel azonos, jegybanki passzíva, követelést testesít meg a jegybankkal szemben. A készpénztől abban különbözik, hogy – ahogy azt a neve is jelzi – nem kézzelfogható, hanem digitális formában érhető el a háztartások és a vállalatok számára.

A digitális jegybankpénz előnye lenne, hogy annak tulajdonlásával a háztartások és a vállalatok digitális módon rendelkezhetnének definitív pénzzel, és ez a pénz – állami garanciavállalás nélkül is – kockázatmentesen állna a magánszektor rendelkezésére. Másképpen fogalmazva, a betétes soha nem veszíthetné el a betétjét, így nem csak a betétbiztosítás összegéig lenne biztosítva a banki betétben lévő pénze. Emel-

lett a jegybank a digitális jegybankpénz bevezetésével a számlavezetést és a pénzforgalmat kvázi közjósággá alakíthatná, ami alatt azt értjük, hogy a számlavezetéshez és az utalásokhoz szükséges infrastruktúrát vélhetően a jelenleginél kedvezőbb áron bocsáthatná minden háztartás és vállalat rendelkezésére.

Miért nincs jelenleg dematerializált jegybankpénz? A válasz az, hogy valójában már létezik ilyen, de csak a kereskedelmi bankok, valamint az államok és a nemzetközi szervezetek vezethetnek számlát a jegybanknál, a háztartások és a vállalatok számára ez a lehetőség nem adott. Ennek részben történeti okai vannak: korábban a nagy mennyiségű számla vezetése összetett, munkaigényes feladat volt, amely kívül esett a jegybank fő mandátumain, ezért a jegybank nem kívánt ezzel foglalkozni, a háztartási és vállalati számlavezetési üzletágat meghagyta a kereskedelmi bankoknak.

Látni kell azonban, hogy a különböző típusú választható pénzek versenyében az a pénz kerül ki győztesen, amely népszerűbb a pénzfelhasználók körében. A digitális számlapénznek számos előnye van a készpénzzel szemben: tárolása egyszerűbb, feltehetőleg olcsóbb és biztonságosabb, tartása kamatot hozhat, lehetővé teszi az online fizetéseket. Ezért a jegybank oldaláról nézve a számlavezetési üzletágról való lemondás, és kizárólagosan a készpénzre való szorítkozás a gyakorlatban a pénzkibocsátás jelentős részének átengedését jelenti a kereskedelmi bankok számára.

Mivel a legtöbb háztartás és vállalat digitális számlán tárolja pénzeszközeinek meghatározó részét, a kereskedelmi bankok által kibocsátott pénzek aránya vált dominánssá; a jegybank által kibocsátott pénz, a készpénz aránya a legtöbb fejlett országban tendenciózusan csökkent. A szűk értelemben vett (M1) pénzmennyiségen belül a készpénz aránya az eurozóna országaiban átlagosan 15 százalék, az Egyesült Államokban 43 százalék,³ az Egyesült Királyságban 5 százalék, Svédországban pedig, ahol

³ Az Egyesült Államok relatív magas készpénz aránya meghatározó részben az amerikai dollár világpénz szerepéből adódik. Ugyanis a forgalomban lévő készpénz jelentős hányada külföldi tulajdonban van (Porter – Judson, 1996), amely része az M1-nek. Eközben a külföldi banki tulajdonban lévő látra szóló betétek nem képezik az M1 részét (Fed, 2017).

a készpénz szinte teljesen eltűnőben van, mindössze 2 százalék; a készpénz aránya még kisebb a szélesebb pénzaggregátumokhoz viszonyítva.⁴⁵

Történetileg nézve a papírpénz – bár egyes időszakokban kockázatosabb, mégis – kényelmesebb pénztartási formának bizonyult, mint a nemesfém, ezért a papírpénzek kiszorították a pénzforgalomból az érméket. A kezdetben könyvi feljegyzésekben megvalósuló számlapénz egyszerűbb tárolási és utalási lehetőséget biztosított, mint a papírpénz, ezért idővel a számlapénz aránya nőtt a papírpénz rovására. A számítástechnika, az internet és a technológia további fejlődésével pedig a könyvi számlákat digitális számlák, illetve ezekhez kapcsolódó bankkártyák és más digitális fizetési módok váltották fel.

A jegybankpénz vélhetően akkor lehet hosszú távon versenyképes pénztartási forma, amennyiben formailag ugyanolyan modern lenne, mint a kereskedelmi bankok által kibocsátott pénz, azaz amennyiben a jegybankpénz digitálisan is elérhető lenne a háztartások és vállalatok számára.

Hogyan vezethetik be a jegybankok a digitális jegybankpénzt a lakosság és a vállalatok számára? A digitális jegybankpénz bevezetése – a jelenlegi ismeretek alapján – technikailag kétféleképpen is megvalósulhat: **(1) számlapénz, illetve (2) virtuális pénz formájában.** A digitális jegybankpénz számla alapú bevezetésével, a „jegybank-számlát mindenkinek” változatban a jegybankok lehetővé tennék, hogy minden háztartás és vállalat számlát nyithasson a jegybanknál. A digitális jegybankpénz virtuális pénz formájú bevezetése esetén a pénztulajdonosok digitális pénztárcával rendelkeznének, ebben helyeznék el digitális pénzeiket; egy blokklánc⁶ rögzítené a pénzek tulajdonlását, és a pénzek birtoklása a készpénzhez hasonlóan anonim maradhatna. Érdeemes megemlíteni, hogy ugyanazok a szabályok – például a pénzkínálat szabályozása vagy a monetáris politikai eszköztár szerkezete – meghatározhatók mindkét rendszerben. A fő különbség a kétfajta kiegyenlítés között az, hogy a számla alapú kiegyenlítés esetén a pénzek feljegyzése központilag, intézmények által, blokklánc

⁴ Forrás: jegybanki honlapok.

⁵ Bár a válság óta bizonyos gazdaságokban a laza monetáris politika miatt a forgalomban lévő készpénz GDP-arányos értéke megemelkedett, ez általában nem vezetett a készpénzállomány M1-ben belüli arányának a növekedéséhez.

⁶ A tranzakciók blokkokban kerülnek rögzítésre, ezek összekapcsolódása a blokklánc. A blokklánc egy hosszú adathalmaz, amely tartalmazza az összes korábbi tranzakciót. A blokklánc részletesebb leírását lásd Kajdi – Kürtösi – Sisak (2017)-ben.

alapú kiegyenlítés esetén viszont a pénzek kiegyenlítése egy program segítségével, decentralizáltan történik.

A dematerializált jegybankpénz bevezetésének egyik fő kihívása abban áll, hogy nem egyszerűen egy technikai változást okozna, hanem – bizonyos feltételek esetén – igen jelentősen megváltoztathatná a jelenlegi pénzügyi rendszer felépítését.

Jelenleg világszerte a bankbetét a legnépszerűbb pénztartási forma, a kereskedelmi bankok teremtik a pénzkínálat meghatározó részét. A legtöbb fejlett országban a kereskedelmi bankok a bankbetéteket döntő részben hitelezéskor (illetve kisebb részben egyéb eszközök vásárlásakor, például jegybankpénzzel szemben) teremtik. A bankok azonban elsősorban azért tudnak hitelezéskor pénzt teremteni, mert az általuk teremtett bankbetétet elfogadjuk pénzként, az nem kerül átváltásra jegybankpénzre.

Abban az esetben, ha a digitális jegybankpénz népszerűbb pénztartási forma lenne, mint a bankbetét, úgy a kereskedelmi bankok – legalábbis amennyiben a jegybank nem állna korlátlanul a rendelkezésükre – nem tudnának előzetes forrásgyűjtés nélkül hitelt nyújtani, mivel az általuk teremtett bankbetét legalábbis részben átváltásra kerülne digitális jegybankpénzre.

Az a kérdés fogalmazódik meg, hogy ez a változás a pénzügyi rendszerben milyen hatással lenne a hitelezésre, a beruházásokra, végső soron a gazdasági növekedésre, a monetáris politikára, a pénzügyi stabilitásra, a jövedelemeloszlásra stb. További kérdés, hogy kizárólagos volna-e a jegybankpénz, vagy megmaradna a kereskedelmi bankok pénzteremtési képessége. Kérdés még, hogy milyen alternatívái lehetnek a pénzteremtő hitellel történő finanszírozásnak, illetve, hogy a pénzteremtő hitelek hiányában hogyan teremtődne a gazdaság növekedéséhez és az inflációs cél eléréséhez szükséges pénzmennyiség. Amennyiben a jegybank teremtene azt, kinek a számára teremtene azt, milyen eszközzel szemben, milyen mértékben.

A dematerializált jegybankpénzzel foglalkozó jegybankok és intézmények érzékelik ezeknek a kérdéseknek a mélységét és komplexitását, ezért óvatosan nyilatkoznak a témával kapcsolatban. Úgy látják, hogy szerteágazó, mély kutatómunka szükséges ahhoz, hogy a dematerializált jegybankpénz bevezetésének a pénzügyi rendszerre gyakorolt hatásait megismerjük, és végső soron mérlegelni tudjuk, hogy érdemes-e bevezetni a dematerializált jegybankpénzt valamilyen formában.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Ali, Robleh – John Barrdear – Roger Clews – James Southgate (2014): Innovations in payment technologies and the emergence of digital currencies. Bank of England Quarterly Bulletin 2014 Q3

Ali, Robleh – John Barrdear – Roger Clews – James Southgate (2014): The economics of digital currencies. Bank of England Quarterly Bulletin 2014 Q3

Bank of England (2015): One Bank Research Agenda. Discussion Paper. Bank of England

Bloomberg (2017): China Is Developing its Own Digital Currency. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-02-23/pboc-is-going-digital-as-mobile-payments-boom-transforms-economy> Letöltés ideje: 2017. június 12.

Bloomberg (2016): Singapore to Test Digital Currency in Latest Fintech Initiative <https://www.bloomberg.com/news/articles/2016-11-16/singapore-working-on-interbank-payments-blockchain-with-r3-dbs> Letöltés ideje: 2017. június 12.

Dyson, Ben – Graham Hodgson (2016): Digital Cash: Why Central Banks Should Start Issuing Electronic Money. Positive Money

Fed (2017): Money Stock and Debt Measures – H.6 Release. <https://www.federalreserve.gov/releases/h6/current/default.htm> Letöltés ideje: 2017. június 13.

Fung, S. C. Ben – Hanna Halaburda (2016): Central Bank Digital Currencies: A Framework for Assessing Why and How. Bank of Canada Staff Discussion Paper 2016-22

Kajdi László – Kürtösi Attila – Sisak Balázs (2017): Az új mindig jobb? – A virtuális pénzek jelene és jövője. MNB szakmai cikk.

Mersch, Yves (2017): Beszéd: Digital Base Money: an assessment from the ECB's perspective. ECB

Porter, Richard D. – Ruth A. Judson (1996): The Location of U.S. Currency: How Much Is Abroad? Federal Reserve Bulletin October 1996

Skingsley, Cecilia (2016): Beszéd: Should the Riksbank issue e-krona? Riksbank

„Szerkesztett formában megjelent a Portfolio.hu oldalon 2017. november 5-én.”